

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРІТ В УКРАЇНІ: ВІД ПАТЕРНАЛІЗМУ ДО ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

TRANSFORMATION OF THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM FOR ORPHANS IN UKRAINE: FROM PATERNALISM TO DIGITAL SERVICES IN WAR CONDITIONS

Тихонова Д.С., к.ю.н.,

доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права
Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0000-0001-8191-2084

Божко В.М., д.ю.н., професор,

завідувач кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права
Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0000-0002-3963-8461

Крамаренко К.С., студентка III курсу

Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0009-0009-2238-8337

В умовах повномасштабного вторгнення та запровадження правового режиму воєнного стану система соціального захисту України проходить критичне випробування інституційної спроможності за весь період незалежності. Найбільш вразливою ланкою у цьому механізмі виявилися сім'ї, які взяли на себе відповідальність за виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, оскільки саме на них у період воєнних дій покладається додатковий тягар забезпечення належних умов життя, виховання та соціальної адаптації дітей за обмежених ресурсів і нестабільного правового середовища.

Актуальність дослідження зумовлена не лише гуманітарною кризою та зростанням кількості такої уразливої соціальної категорії, а й виявленням системних прогалин у законодавстві, яке все ж таки є недостатньо гнучким перед викликами вимушеної міграції, втрати документів та руйнування соціальної інфраструктури. Питання трансформації соціальних гарантій для цієї категорії осіб виходить за межі фінансової площини та набуває ознак питання національної безпеки та збереження генофонду нації.

Новизна даної тематики полягає в обґрунтуванні необхідності зміни парадигми соціального забезпечення в умовах війни. У науковій статті запропоновано комплексний мультирівневий підхід до реформування галузі, що включає: по-перше, процедурну модернізацію через впровадження автоматизованих механізмів надання статусів та виплат (цифровізація); по-друге, матеріальну трансформацію, а саме перехід до монетизації пільг у випадках неможливості їх надання в натуральній формі; та по-третє, міжнародно-правову гармонізацію, що передбачає імплементацію стандартів Європейського Союзу щодо захисту прав тимчасово переміщених дітей.

Попри значний науковий доробок зазначених науковців та фахівців, питання комплексної трансформації соціальних гарантій саме для сімей, які взяли на виховання дітей в умовах повномасштабної війни, залишається фрагментарним. Більшість праць зосереджені або на інституційному догляді, або на загальних правах дитини. Натомість, проблематика запровадження цифрових алгоритмів та монетизації пільг як відповіді на виклики воєнного стану ще не стала предметом системного наукового аналізу, що й зумовлює необхідність даного дослідження.

Ключові слова: соціальний захист, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, воєнний стан, соціальні гарантії, цифровізація соціального забезпечення, соціальне забезпечення, монетизація соціальних пільг, міжнародні стандарти захисту прав дитини.

In the context of a full-scale invasion and the introduction of martial law, Ukraine's social protection system is facing the most serious test of its institutional capacity since independence. One of the most vulnerable components of this system has become families who have assumed responsibility for raising orphans and children deprived of parental care, as during wartime they bear an additional burden of ensuring adequate living conditions, upbringing, and social adaptation of children amid limited resources and legal instability.

The relevance of this study is determined not only by the humanitarian crisis and the growing number of children in this vulnerable category, but also by the identification of systemic shortcomings in legislation, which remains insufficiently flexible in addressing the challenges of forced displacement, loss of documents, and destruction of social infrastructure. The transformation of social guarantees for these families goes beyond the financial dimension and increasingly acquires features of a national security issue related to the preservation of the nation's social potential.

The novelty of the research lies in substantiating the need to revise the paradigm of social protection under wartime conditions. The article proposes a comprehensive multi-level approach to reforming the sector, including procedural modernization through digitalization of status recognition and benefit allocation, material transformation via monetization of benefits when in-kind provision is impossible, and international legal harmonization through the implementation of European Union standards for the protection of the rights of temporarily displaced children.

Despite existing scholarly contributions, the issue of comprehensive transformation of social guarantees for families raising children during full-scale war remains insufficiently explored, which determines the relevance of this study.

Key words: social protection, orphans and children deprived of parental care, martial law, social guarantees, digitalization of social security, social security, monetization of social benefits, international standards for the protection of children's rights.

Науковий дискурс щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, має глибоке доктринальне підґрунтя, що свідчить про сталій інтерес правничої спільноти до цієї проблематики. Основоположні аспекти функціонування організаційно-економічного механізму управлінської діяльності у цій сфері ґрунтовно висвітлені у працях Брича В. Я. та Миколок С. М., які у своїй

монографії акцентують увагу на регіональних особливостях та необхідності модернізації форм влаштування дітей [1]. Історико-правовий генезис інституту соціального захисту та еволюцію благодійності як його передумови глибоко проаналізували Мусіюк Т. В. [2], Сприндис С. І. та Протопопова Я. С. [3], проводячи паралелі між європейським досвідом та вітчизняними реаліями від княжої доби до сьогодення.

З початком збройної агресії проти України у 2014 році вектор наукових пошуків змістився в площину захисту дітей в умовах конфлікту. Зокрема, Ігнатенко К. В. розглядає соціальний захист крізь призму міждисциплінарного підходу, наголошуючи на ролі державних організацій на Сході України [4]. Проблематику захисту прав та законних інтересів дітей під час війни, зокрема в контексті міжнародного гуманітарного права та ювенальної превенції, детально досліджував Коваль І. [5]. Вагомий внесок у розуміння соціально-психологічних аспектів бездоглядності та феномену «дітей вулиці» як наслідку соціальних криз зробила Замуленко К. Д., фокусуючись на ціннісних орієнтаціях неповнолітніх [6].

Сучасні виклики повномасштабного вторгнення та правового режиму воєнного стану актуалізували дослідження Кузнецової М. Ю. та Імамгулієвої К. І., які проаналізували нормативні новації 2022–2024 років, зокрема питання евакуації та освітніх втрат [7]. Водночас, як слушно зауважують Пліско Є. та Тищенко В., діюча система пілг потребує не простого відтворення, а докорінної уніфікації та спрощення бюрократичних процедур [8].

Аналіз інституційної спроможності системи соціального захисту неможливий без ґрунтовної характеристики її нормативно-правового фонду. Законодавче поле, що регулює питання захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є багаторівневим і наразі проходить етап вимушеної трансформації, адаптуючись до екстремальних умов. Умовно нормативний масив можна структурувати на два блоки: фундаментальний, у який входять базові законодавчі акти, що визначають статус і гарантії та оперативно-антикризовий – нормативні акти, прийняті як реакція на виклики воєнного стану.

Основоположним актом, що закріплює обов'язок держави щодо утримання та виховання дітей-сиріт, безумовно є Конституція України (ст. 51, 52) [9]. Розвиток цих положень знайшов своє відображення у Законі України «Про охорону дитинства», який визначає систему заходів щодо забезпечення прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту та соціальний захист [10]. Однак своєрідною «конституцією» для поданої категорії є спеціальний Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [11]. Саме цей акт визначає правовий статус для дітей, що належать до досліджуваного сектору, встановлює пріоритетність сімейних форм виховання та гарантує перше робоче місце, житло та матеріальне забезпечення [11].

Фінансовий механізм підтримки прийомних сімей та опікунів базується на Законі України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [12]. Роль цього акту є критичною, адже він регламентує порядок призначення та виплати допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування. Важливою складовою цього механізму є прив'язка розміру виплат до прожиткового мінімуму, що регулюється Законом України «Про прожитковий мінімум» [13]. Цей закон виступає економічним базисом, оскільки саме від встановленого ним стандарту залежать обсяги державної підтримки, які мають забезпечувати базові потреби дитини в умовах інфляційних процесів воєнного часу.

Окремою ланкою соціальних гарантій є пенсійне забезпечення у випадку втрати годувальника, що набуває особливого трагізму та актуальності в умовах сьогодення. Закон України «Про пенсійне забезпечення» [14] та Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [15] гарантують право на пенсію дітям, які втратили одного або обох батьків, забезпечуючи їм стабільне джерело доходу незалежно від інших видів допомоги. У випадках, коли батьки-військовослужбовці загинули під час виконання обов'язків, вступають у дію норми Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», які передбачають

підвищені соціальні гарантії для членів сімей загиблих захисників [16].

Проте, соціальний захист не обмежується лише виплатами. Якісний супровід сімей, що взяли на виховання дітей, регламентується наказом Мінсоцполітики «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування» [17]. Цей документ відіграє першопланову роль у профілактиці вторинного сирітства, визначаючи алгоритм дій соціальних працівників для адаптації дитини в новій родині.

Повномасштабне вторгнення було досить неочікуваною негативною подією, а тому вимагало від уряду миттєвої реакції на виклики, які у поодиноких випадках хоч і були передбачені у нормативно-правовому полі, але не могли бути прогнозованими правовим базисом у повному обсязі. Важливим антикризовим інструментом стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану», яка запровадила спрощену процедуру набуття статусу та влаштування дітей в умовах воєнного стану [18]. Цей акт дозволив: 1) тимчасово влаштовувати дітей, які залишилися без батьків, у сім'ї родичів або знайомих без довготривалих бюрократичних процедур; 2) надавати статус дитини-сироти навіть за відсутності оригіналів документів (наприклад, свідоцтв про смерть батьків), якщо отримання таких документів неможливе через бойові дії.

Також вагомим кроком стало розширення поняття постраждалої дитини. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», у яку було внесено зміни від 03.06.2023 р., дозволила надавати статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, не лише пораненим дітям, а й тим, хто зазнав психологічного насильства [19]. Зазначені редакційні роботи відкрили шлях до отримання додаткових реабілітаційних послуг та виплат.

З огляду на вищенаведене, нормативна база України демонструє своєрідний дуалізм: з одного боку, діє стале законодавство мирного часу, що забезпечує інституційну основу, з іншого – активно формується гнучке законодавство воєнного стану. Запропонована система працює безумовно цілісно та ефективно, однак, незважаючи на законодавчу оперативність та здатність до адаптації, на практиці виникає низка колізій та проблем реалізації цих норм, що потребує ретельного аналізу.

Правозастосовча практика в умовах воєнного стану відкрила низку системних дисфункцій вітчизняної моделі соціального захисту. Екстремальні умови стали своєрідним тестуванням, яке пролило світло на розрив між застарілими підходами до адміністрування та реальними потребами дітей і опікунів, а також на невідповідність багатьох механізмів сучасним європейським стандартам.

Першою і найбільш гострою проблемою є домінування інституційного догляду над сімейним, що в умовах війни створює додаткові загрози життю та здоров'ю дітей. Евакуація великих інтернатних закладів виявляється логістично надскладною та небезпечною, тоді як малі сімейні групи є значно мобільнішими. Зарубіжний досвід, зокрема країн Східної Європи, які проходили схожий шлях трансформації, вказує на необхідність деінституціалізації [1]. Як зазначають у своїх дослідженнях Сприндис С. І. та Протопопова Я. С., еволюція системи соціального захисту в європейських країнах відбувалася від неорганізованих заходів до удосконалених систем на рівні держави, де пріоритетом є дитина в родині, а не в закладі [3].

У цьому контексті слід згадати думку науковців Брича В. Я. та Миколук С. М., які акцентують увагу на тому, що в розвинених країнах (США, Велика Британія) фактично відсутні дитячі будинки у традиційному розу-

мінні. Натомість там функціонує розгалужена система професійних фостерних сімей (форма тимчасового влаштування дітей, що опинилися у важкій життєвій ситуації, з метою реабілітації, зміни ситуації у рідній сім'ї, а у разі неможливості – передачі на усиновлення) та невеликих групових будинків, де з дітьми працюють фахівці [1]. Для України впровадження такої моделі є необхідністю, оскільки вона дозволяє уникнути травматизації дитини так званим «колективним вихованням» і забезпечує індивідуальний підхід, що є основою ментального здоров'я зростаючої нації.

Другою вагомою проблемою є низька ефективність механізму фінансування та його територіальна приналежність. Чинна система часто фінансує «місця» та комунальні послуги закладів, а не реальні потреби конкретної дитини. У ситуації, коли місто/населений пункт опиняється в окупації або в зоні активних бойових дій, казначейські рахунки вимушено блокують, а соціальні служби припиняють роботу, отже, фактично зупиняється і фінансування. Водночас принцип «соціальна допомога переміщується за дитиною», який успішно реалізується в країнах ЄС, доводить свою економічну та соціальну ефективність [1; 20]. Наприклад, досвід Австрії із системою «SOS-дитячі містечка» демонструє, як цільове фінансування спрямовується на створення автономних спільнот, що дозволяє зберігати родинні зв'язки між братами та сестрами [1]. Відповідно до зазначеного вище, раціональним та справедливим буде вважатися перехід до адресної монетизації послуг, який дозволив би опікунам самостійно вирішувати нагальні проблеми, на кшталт оренди житла в безпечному регіоні замість очікування місця в державному гуртожитку.

Третім аспектом є бюрократична «зарегульованість» та «архівна пастка». Чинне законодавство, навіть з урахуванням спрощених процедур, значною мірою покладається на наявність справ на папері та рішень місцевих органів влади. Знищення архівів на окупованих територіях призводить до неможливості підтвердити статус дитини-сироти. Досліджуючи історичні аспекти, Мусіюк Т. В. зауважує, що розвиток цивілізованого суспільства визначається ставленням до дітей-сиріт [2]. У сучасному контексті це ставлення вимірюється здатністю держави надати послугу швидко і без зайвих «фізичних оригіналів документів». Цікавим є досвід Польщі, де, як зазначають дослідники, соціальна допомога надається у двох чітких формах: грошовій та натуральній, що дозволяє гнучко реагувати на потреби без зайвої бюрократії, а значну частину функцій беруть на себе недержавні організації [3]. Саме тому абсолютно виправданим і єдиним виходом для України із так званої «архівної пастки» є повна цифровізація даних (створення єдиних реєстрів у хмарі), що унеможливить втрату інформації щодо дитини.

Четверта проблема – криза натуральних пільг. Гарантовані державою пільги (безкоштовний проїзд, оздоровлення, харчування в школах) в умовах війни часто стають фікцією через впровадження дистанційного навчання та руйнування інфраструктури внаслідок глобальних світових викликів та збройної агресії на території України. Пліско Є. та Тіщенко В. слушно зауважують, що діюча система пільг потребує не простого відтворення, а докорінної уніфікації [8]. Європейська практика тяжіє до монетизації таких пільг, що надає опікунам фінансову автономію [20]. Це дозволяє дійти висновку про те, що заміна натуральних пільг на цільові грошові виплати є не лише економічно доцільною, а й більш справедливою в умовах нерівномірного доступу до послуг у різних регіонах нашої держави.

Нарешті п'ятою проблемою є соціально-психологічна дезадаптація. Як зазначає у своїх працях Замуленко К. Д., феномен «дітей вулиці» є наслідком соціальних криз, коли дитина втрачає орієнтири [6]. В умовах війни, коли діти втрачають батьків та звичне середовище існування, ризик поповнення лав бездоглядних дітей зростає у рази. Ігнатенко К. В. наголошує на важливості міждисциплінарного підходу та ролі державних організацій у превенції таких явищ [4], однак, варто зазначити, що без зміни підходів до фінансування та цифровізації послуг, державні органи не зможуть оперативно виявляти таких дітей серед маси внутрішньо переміщених осіб.

Підсумовуючи, відтворений аналіз проблематики підтверджує: внесення поверхневих змін до законодавчого фонду в умовах сьогодення вже недостатньо. Виявленими дисфункціями при проведенні даного аналізу стали архівна залежність, територіальна прив'язка фінансування, фіктивність натуральних пільг та домінування інституцій. Всі вони вимагають зміни самої архітектури соціального захисту. Таким чином, система потребує переходу від паперово-територіальної моделі до екстериторіально-цифрової, із запровадженням монетизації пільг як інструменту реальної підтримки сімей.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що система соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні, попри свою розгалуженість та спроби адаптації до умов воєнного стану, потребує докорінного реформування. Правовий режим воєнного стану виявив критичну залежність системи від паперового документообігу та територіальної прив'язки, що в умовах окупації та активних бойових дій призводить до порушення конституційних прав дітей.

З огляду на виявлені проблеми та проаналізований міжнародний досвід, необхідними до запропонування є наступні кроки модернізації системи.

По-перше, нагальною є цифрова трансформація процедур опіки. Необхідно створити Єдину цифрову особову справу дитини, що є можливим на базі платформи «Дія», яка б містила верифіковані дані про статус, майно та законних представників. Це дозволить реалізувати принцип екстериторіальності: опікун зможе отримати послугу в будь-якій точці України або консульстві за кордоном, незалежно від фізичного збереження паперових архівів на окупованих територіях.

По-друге, необхідний перехід до повної монетизації соціальних гарантій. Застаріла система натуральних пільг має бути замінена на цільові грошові виплати за реквізитами опікуна/дитини. Це забезпечить адресність допомоги, усуне корупційні ризики при державних закупівлях послуг та надасть сім'ям фінансову свободу у виборі найнеобхіднішого для дитини в конкретний момент часу.

По-третє, так як Україна проходить процес євроінтеграції, слід гармонізувати вітчизняне законодавство з європейським у частині деінституціалізації. Держава має законодавчо закріпити курс на поступове закриття великих інтернатних закладів на користь розвитку мережі патронатних сімей та малих групових будинків. При цьому принцип «соціальна допомога переміщується за дитиною» має стати абсолютним, тобто фінансування має виділятися не на утримання установи, а безпосередньо на забезпечення потреб конкретної дитини, де б вона не перебувала.

Реалізація запропонованих заходів дозволить трансформувати систему соціального захисту з реактивної у проактивну, яка гарантує безпеку та добробут дитини незалежно від будь-яких зовнішніх обставин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брич В. Я., Миколук С. М., Соціальний захист сиріт в Україні: монографія. Тернопіль: THEU, 2019. 200 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0059686.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).
2. Мусіюк Т. В. Становлення та розвиток інституту соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Право"*. 2023. № 38. С. 209–221. URL: [file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/14123-46602-1-SM%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/14123-46602-1-SM%20(2).pdf) (дата звернення: 13.10.2025).
3. Сприндис С. І., Протопопова Я. С. Становлення та розвиток системи соціального захисту дітей у деяких європейських країнах. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Право"*. 2023. № 38. С. 107–114. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/14103> (дата звернення: 13.10.2025).
4. Ігнатенко К. В. Соціальний захист дітей у міждисциплінарному підході. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2022. № 6 (354). С. 124–133. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9580/19.%20Ihnatenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 13.10.2025).
5. Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки"*. 2023. Т. 10, № 38. С. 66–71. URL: <https://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-10-number-2-38-2023/protection-rights-and-legal-interests-children> (дата звернення: 15.10.2025).
6. Замуленко К. Д. Соціальний захист бездоглядних дітей в Україні. *Кваліфікаційна робота магістра. Запорізький національний університет*. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/34571/%d0%97%d0%b0%d0%bc%d1%83%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 15.10.2025).
7. Кузнецова М. Ю., Імамгулієва К. І. Особливості соціального захисту дітей під час воєнного стану на території України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 75–79. URL: http://lsej.org.ua/9_2024/19.pdf (дата звернення: 15.10.2025).
8. Пліско Є., Тищенко В. Аналіз сучасного стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. Т. 2, № 17. С. 42–51. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/259992/256359> (дата звернення: 16.10.2025).
9. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 16.10.2025).
10. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III: станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 16.10.2025).
11. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV: станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 16.10.2025).
12. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII: станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
13. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 № 966-XIV: станом на 20 січ. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
14. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII: станом на 14 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (дата звернення: 21.10.2025).
15. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV: станом на 7 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 21.10.2025).
16. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII: станом на 22 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 21.10.2025).
17. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування: Наказ М-ва соц. політики України від 11.08.2017 № 1307: станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-17#Text> (дата звернення: 21.10.2025).
18. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 22.03.2022 № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-p#Text> (дата звернення: 21.10.2025).
19. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова Каб. Міністрів України від 05.04.2017 № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-p/ed20250903#Text> (дата звернення: 24.10.2025).
20. Бурлака О. Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2020. С. 59–64. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/12.pdf> (дата звернення: 27.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.11.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
 Дата публікації: 31.12.2025